

Birinci Bölüm

İMAN RİSÂLESİ

1- İMAN NEDİR? (İMANIN TANIMI)

İman, geniş mânası ile inanmak anlamına gelir. Bir müslüman neye inanmakla mükelleftir? Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şerifler bize bunu açıkça göstermektedir (ör: Bakara 177; Tevbe 51). Bunlar Allah'a, meleklerle, peygamberlere, kitaplara, âhirete ve kadere olmak üzere altı maddede toplanmaktadır. Bu altı esasa inananlara “**mümin**” denir. Bundan sonra Müslüman olmanın şartları, mükellefiyetleri başlar ki, onlar da “kelime-i şehâdet, namaz, oruç, zekât, hac” olmak üzere beş noktada toplanır.

Yukarıda belirtilen bu altı esas bizlere Peygamber Efendimiz -aleyhisselâm- vasıtasıyla bildirildiği için, dinimize göre en kısa tanımı ile iman:

“Allah-u Teâlâ'nın varlığına, birliğine, kâinatın yaratıcısı ve tek hâkimi olduğuna; Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna kayıtsız, şartsız, şüphesiz inanmak” demektir. İşte, kelime-i tevhid veya kelime-i şehâdet bu hususları bildirir. Bu hususlara kalben samimi bir şekilde inanıp, bu inancını açıklayan kişiye “mümin” denir.

Bir gün Hz. Peygamber s.a.v. ashâbı ile birlikte oturmakta idi. Arabi kıyafeti ile birisi geldi ve:

- “İman nedir?” diye sordu. Hz. Peygamber s.a.v.:

- “İman, Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhret gününe inanmandır. Yine kadere, hayrına ve şerrine inanmandır.” buyurdu. O kişi:

- Doğru söyledin, diye tasdik etti...

Bu hadis-i şerifin ileride ele alacağımız “İslam ve ihsan” konusundaki devamından sonra, o kişi geldiği gibi çıkıp gitti ve gözden kayboldu. Hz. Peygamber s.a.v., o gelen kişinin Cebrâil Aleyhisselam olduğunu belirterek “**Size dininizi öğretmeye geldi**” buyurdu. (Müslim, İman; Buhari, İman; Tirmizi, İman; Ebû Dâvud, Sünnet; Nesâi, Mevâkit; İbn-i Mâce; Riyâzü’s-Sâlihîn, No 61)

İslâm âlimleri iman tanımını, icmâli ve tafsili olarak iki şekilde yapmaktadırlar:

A) İcmâli İman: İman edilecek şeylere kısaca ve toptan inanmaktır. Kelime-i Tevhid veya Kelime-i Şehâdeti yâni “**Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resûlühu**” (Şehâdet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur; yine şehâdet ederim ki Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem O’nun kulu ve Peygamberidir) cümlesini diliyle söyleyip kalbiyle de tasdik eden kimse, mezheb imamımız olan İmâm-ı Âzam’ın kavline göre kısaca ve toptan iman etmiş olur. Çünkü bu mübârek cümlede iman edilmesi zaruri olan şeylerin hepsi dahildir. Kelime-i şehâdet’i kalben tasdik eden bir kişi hem yüce Allah’ı (celle celâluhu), hem de O’nun Peygamberi Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm’ın Allah-u Teâlâ tarafından getirip tebliğ etmiş olduğu şeylerin hepsine birden inanmış demektir ki, imanın ilk mertebesi ve müslümanlığın temeli bunlardır.

B) Tafsili İman: İman edilecek şeylerin herbirine ayrı ayrı inanmaktır. Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra dirilmeye, âhret gününe, cennet ve cehenneme, kaza

ve kadere ayrı ayrı inanmak bu bölüme girer. Keza, **zarûrât-ı diniyye** (dinin gerekleri) olarak adlandırılan ve Kur'ân-ı Kerîm ile mütevâtir hadislerle bildirilen hükümlerin tümü de bu bölüme girmektedir.

Mütevâtir hadis demek, o hadisi Hz. Peygamber s.a.v.'den - yalan üzerine anlayamayacak kadar - çok müslümanın görmesi, duyması ve o rivayetin zamanımıza kadar böylece gelmiş olması demektir. Gerek Kur'ân-ı Kerîm'de, gerekse mütevâtir hadislerle bildirilen hükümler kesindir. Dînen bunlara inanılması mecburi olduğu için bunlara "**zarûrât-ı diniyye**" denilir; bunları inkâr küfürdür. Amentü'de yer alan altı iman esası ile, namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetlerin farz olması; haksız yere adam öldürmek, ana-babaya asi olmak, kumar oynamak, içki içmek, yetim malı yemek, hırsızlık yapmak, zinâ etmek, yalan şahitliği yapmak, ve benzeri fiillerin ise haram olması gibi; bunların hepsi "**zarûrât-ı diniyye**"dendir. Zira bunlar, Kur'ân'da herkesin anlayacağı bir ifade ile, açık bir şekilde bildirilmiş, Hazret-i Peygamber s.a.v. ise bunları açıklamıştır. Dolayısıyla, bunların inkârı küfürdür.

Kısacası, "**İman, Resûl-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın tebliğ ettiği zarûriyât-ı diniyyeyi tafsilen ve zarûriyâtın gayrisini icmâlen tasdik etmekten hâsıl olan bir nûrdur.**" (Bediüzzaman Said Nursi; İşârât'ül-İ'câz, s. 45)

2- İMAN ESASLARI

Her "inandım" diyen kişinin imanı Allah katında muteber değildir. Allah katında muteber bir imanın şartlarını ancak Allah-u Teâlâ Hz.leri belirler ki, bunlar "Amentü"de altı esas olarak özetlenmiştir: Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere,

âhirete, kadere - hayrın ve şerrin yaratılmak bakımından Allah'tan c.c. olduğuna inanmaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette iman esasları tek tek veya toplu olarak belirtilmektedir. Mesela, Bakara Sûresi'nin 285'inci âyetinde:

“Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de iman ettiler. Onlardan her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler.”

buyurularak dört iman esası bir arada zikredilmiştir.

“De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla isabet etmez. O, bizim Mevlâmızdır. Öyleyse müminler ancak Allah'a tevekkül etsin.”
(Tevbe Sûresi, 51)

âyet-i kerîmesi ise, acı tatlı başımıza her ne gelirse ancak takdir-i İlâhi ile, yâni İlâhi bir yazgı ile olduğunu, kaza ve kadere iman hususunu bizlere bildirmektedir.

Yine, başka bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulmaktadır:

“Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhîret gününü inkâr ederse tam mânâsıyla sapıtmıştır.” (Nisâ Sûresi, âyet 136'dan)

Yukarıda belirtilen ve “Cibril hadisi” olarak da meşhur olan hadis-i şerifte ise Peygamber Efendimiz imanını: **“Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhîret gününe inanmandır; yine kadere, hayrına ve şerrine inanmak”** olarak tanımlamıştı.

Başka bir hadis-i şerifte ise, Peygamber Efendimiz kendisine “İman nedir?” diye soran bir kişiye şu cevabı vermişti:

“İman, Allah'a, âhîret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ölüme, öldükten sonra dirileceğine, iman etmendir. Cennet, cehennem, hesap, mîzanın da hak olduğuna inanmandır. Kaderin hepsine, hayır ve şerre inanmandır. Bunları

yaptığın taktirde iman etmişsin demektir.” (Râmuzü'l-Ehâdis, No 2249)

İşte gerek Kur'ân âyetlerinden, gerekse Peygamber Efendimiz s.a.v. hadis-i şeriflerinden çıkarılan bu altı esas, müslüman'ın “amentü”sü olmuştur:

“Amentü billâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rûsulihî ve'l-yevmi'l-âhiri ve bi'l-kaderi hayrihi ve şerrihi minallâhi teâlâ ve'l-ba'su ba'del-mevti hakkun, eşhedu en lâ ilâhe illallah ve eşhedu enne muhammeden abduhu ve resuluh.”

Türkçesi: “Ben, Allah'a, Allah'ın meleklerine, Allah'ın kitaplarına, Allah'ın peygamberlerine, âhîret gününe, kadere, iyilik ve kötülüğün Allah'ın yaratmasıyla olduğuna inandım. Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şahitlik ederim ki Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) O'nun kulu ve resulüdür.”

3- İMANIN BÖLÜNMEZLİĞİ

İman bir bütündür, bölünme kabul etmez. İmanın altı esası birbirine bağlıdır. Bir kişinin mümin sayılabilmesi için inanılması gereken hususların tümüne birden inanması gerekir:

“Allah'ı ve peygamberi inkâr edenler ve (inanma hususunda) Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırıp: “Bir kısmına iman ederiz, ama bir kısmına inanmayız” diyenler ve bunlar (iman ile küfür) arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu, işte gerçekten kâfirler bunlardır.” (Nisâ Sûresi, âyet 150-151)

âyetleri iman esaslarından bir kısmını bile inkâr edenlerin küfre düştüklerinin delilidir. Bu âyet-i kerîmenin tefsirinde şunlar yazılmaktadır:

“Günümüzde de, Kur'ân-ı Azimüşşân'ın ibadetle ilgili âyetlerine inanıp, muamelât ve ahkâm ile ilgili şeriat hükümlerini inkâr eden ve bu âyetlerin çağdışı

kalıp, çağdaş olmak için bunların hükümlerini geçersiz saydıklarını söyleyenler, namaz da kılsalar, oruç da tutsalar, hacca da gitseler, bu âyet-i kerîmenin şehâdetiyle katıksız kâfirlerdir.” (Rûhu'l-Furkân, c. 6, s. 17)

“Bazısına inanırız, bazısını inkâr ederiz’ sözleriyle, “bunlar” yani iman ile küfür arasında orta “bir yol tutmak isteyenler yok mu”. Halbuki hak ile bâtil arasında orta bir yol kesinlikle yoktur. Çünkü hak değişmez. Allah’a iman, ancak peygamberlerin tamamına inanmak ve onların tebliğ ettiklerini tafsili ve icmali olarak kabul etmekle mümkündür. Bunlardan bâzısını inkâr eden hepsini inkâr eden gibidir. Allah Teâlâ: “**Haktan sonra, sapıklıktan başka ne var?**” (Yûnus Sûresi, 32) buyurmuştur.” (Rûhu'l-Beyân, c. 4, s. 336)

M. Zahid Kotku ise bu konuda şöyle söylemektedir: “Allah’ı tanıyan, bilen ve *lâ ilâhe illallah* deyip İslam’ı kabul eden her mümin muvahhid, Allah’ın kitabı olan Kur’ân-ı Azimüşşân’ı ve onun içindeki hükümleri, emirleri ve yasakları da kabul etmeye mecburdurlar. Yoksa hem *lâ ilâhe illallah* demek hem de Kur’ân’ın emirlerini ve hükümlerini kabul etmemek elbette ki iman ve İslam’a muhalif ve mugayirdir (karşı ve aykırıdır). Çünkü iman bölünmez bir parçadır. Onun bazısına inanıp bazısına inanmamak mümkün olamaz. Birine iman etmemek insanın küfrüne kâfidir. Çok dikkat etmek lazımdır. (Hadislerle Nasihatler, c 2, s. 164)

İmanın her bir esası, bir diğerine dayanır, onu destekler ve onu ispatlar. Her biri, bir diğeri için gayet kuvvetli bir delildir ve diğerlerini gerektirir. Allah’a iman eden bir kişinin elbette ki O’nun gönderdiği peygamberlerine ve kitaplarına da iman etmesi gerekir. Ve yine aynı şekilde, tüm peygamberlerin ve kitapların haber verdiği meleklerle ve âhirete de inanması gerekir. Kısacası

imanın bu altı esası öyle bir bütündür ki, birbirlerinden ayrılması mümkün değildir. Dolayısıyla bu altı esastan birini inkâr eden, tümünü inkâr etmiş durumuna düşer, yani iman dairesinden çıkıp küfre düşer. Nasıl ki bir insan elleri, kolları, ayakları, gözleri, ... vb ve diğer organları ile bir bütünsel; veya bir uçak kanatları, motorları, iniş takımları, ... vb ile bir bütünsel ve bunların biri olmadığı zaman bütünlüğü bozulup uçamazsa, işte bu misallerde olduğu gibi, iman'da altı esası ile bir bütündür. Bunlardan birinin olmaması halinde bütünlük bozulur, yani iman olmaz.

İman esaslarının bütünlüğü ve birbirleriyle olan ilişkisi daha ayrıntılı olarak Bediüzzaman Said Nursi'nin Onbirinci Şua (Meyve Risalesi), Dokuzuncu meselede anlatılmaktadır.

4- İMAN ve İSLAM

İman lügatte inanmak, kabul ve tasdik etmek demektir. İslam ise, lügatte “boyun eğmek ve itaat etmek” anlamında; terim olarak ise Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem'in tebliğ buyurduğu şeylerin hepsini kabul ederek onları yaşamak, sözleri ve işleri ile onları kabul ettiğini göstermek, Allah'a ve Peygamberine itaat etmektir. İslam'ın beş şartı kelime-i şehâdet, namaz, oruç, hac ve zekât'tır. Yukarıda bahsi geçen Cibril hadisinde, Cebrâil aleyhisselâm'ın;

- Ey Muhammed, bana İslâm'ı anlat, demesi üzerine, Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem:

- **İslâm, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı (tastamam) vermen, Ramazan orucunu (eksiksiz) tutman, yoluna güç yetirebilersen Kâbe'yi ziyaret (Hac) etmendir”**

buyurmuş ve Cebrâil aleyhisselâm da “Sadakte = Doğru söyledin” diyerek tasdik etmişti.

Her ne kadar iman ve İslam arasında fark varmış gibi görünse de, esas ve hüküm yönünden arada bir fark yoktur. Çünkü **imansız İslam, İslamsız iman olmaz.** Bu ikisi bir elin iki yüzü gibidir. Bu açıdan imanla İslam birdir, yâni din açısından ikisinin de hükmü birdir. İtikat mezheb imamımız olan İmam-ı Mâtürîdi ile amel mezheb imamımız olan İmam-ı Âzam Ebu Hanife hz.lerinin görüşleri bu şekildedir (Mâturidi, Tevhid; İmam Âzam, Fıkh-ı Ekber). Bir kimsenin müslüman olup mümin olmaması mümkün olmadığı gibi, mümin olup müslüman olmaması da mümkün değildir. Çünkü gerçek bir mümin imanın altı esasından biri olan peygamberlere iman çerçevesinde, elbette ki peygamberlerin reisi ve sonuncusu olan Hazret-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz’e inanır, dolayısıyla da müslüman olur.

Bir defasında Hz. Peygamber s.a.v. ashâba:

“İman nedir, bilir misiniz?” diye sormuş.

Ashâb: “Allah ve Resulü bilir” deyince, şöyle buyurmuştur:

“Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın kulu ve Resûlü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak ve ganimetin beşte birini vermektir.” (Müslim, İman 24)

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber s.a.v. iman ve İslam’ı tarif ederken aynı şeyleri söyleyerek bu ikisinin aynı olduğunu bildirmiştir. (Taftazani, Şerh’ül-Akaid) Yine başka bir hadis-i şerifte Efendimiz aleyhisselâm şöyle buyurmuşlardır:

“İman namazdır. Kim kalbi ile tam manasıyla ona yönelirse, ciddiyetle ona devam ederse, vaktine ve sünnetlerine riayet ederse, işte o mümindir.” (Râmuzü’l-Ehâdis, No 2261)

Bu hadis-i şerifte de İslam'ın bir rüknü olan namaz'ın, iman olarak tarif edildiğini görmekteyiz. Kısacası, iman ve İslam, bir elin iki yüzü gibidir, biri olmazsa diğeri de olmaz...

Büyük âlimlerden İmam Birgivi şöyle buyurmaktadır:

“Dinde, iman ve İslam birdir. Her mümin müslümandır. Her müslüman da mümindir. Birbirinden ayrılmazlar. Mânası; Hz. Peygamber aleyhisselâmın Allah-u Teâlâ tarafından getirip tebliğ eylediği ahkâm-ı İlâhiyyeyi olduğu gibi kalb ile tasdik ve iz'an ile kabul edip, şüphesiz ve tereddütsüz dil ile itiraf ve ikrar etmektir...” (Birgivi Vasiyetnamesi, Kadızade şerhi)

5- İMAN - AMEL İLİŞKİSİ

İman, Hz. Peygamber'in Allah katından getirdiği bütün bilgileri ve hükümleri kalben tasdik edip lisanen ikrar etmektir. Hanefi mezhebimizin görüşü bu şekildedir. Hanefi ulemâsının çoğunluğuna göre dil ile ikrar imanın bir rüknü olup, imkânı bulunduğu halde bunu yerine getirmeyen kimse iman etmiş sayılmaz. Ancak, ölüm tehlikesi gibi bazı istisnai durumlarda dil ile ikrar edilmeyebilir.

İmam Malik, İmam Şafi, Ahmed İbn Hanbel ve çoğu muhaddislere göre ise iman kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve mûcibince âzalarla amel etmektir. Bunlara göre amel de imanın bir rüknü olmaktadır.

Her iki tarafın da elbette ki kendi görüşlerini destekleyen delilleri vardır, bunların ayrışmasına burada girmiyoruz. Zaten Hanefiler ile diğer Ehl-i Sünnet mezhepleri arasındaki bu fikir ayrılığının pratiğe yansıyan bir yanı yoktur. Çünkü her iki taraf da ameli terk eden kimsenin kâfir olmayacağını kabul etmektedir.

Hanefi mezhebimize göre amel, yani ibadetler imanın bir parçası değildir, bilakis bunlar imandan sonra yapılması gereken vazifelerdir. Bunlar imansız olarak yapıldığı takdirde geçersizdir. Mesela bir kâfir - henüz iman etmeden - ne kadar namaz kılsa kılınsın, bununla mümin olmaz. Bir başka açıdan baktığımızda, hayız halindeki bir kadın veya cünüp bir adam bu halleriyle iman etseler imanları geçerlidir, fakat namaz kılsalar namazları geçerli değildir. Şayet amel imandan sayılıyorsa, imanlarının bir kısmının geçerli olması, diğer kısmının geçerli olmaması gibi bir durum ortaya çıkacaktı. Bunlar ve benzer delillerden biz Hanefilere göre amel imanın bir rüknü sayılmaz. Ancak dinimizde amelin de son derece önemli bir yeri vardır.

İmam Gazâli hz.leri imanı olup da ameli bulunmayan kimseleri bütün âzalarını kaybetmiş, sadece nefes alıp veren felçli bir kimseye benzetmekte ve bu kişinin ölümlerinde âhirete imansız gitme tehlikesi olduğunu söylemektedir (İhyâ, c. 4, s. 17). Bediüzzaman Said Nursî ise bu hususta şöyle demektedir:

“Akâidi ve imâni (itikad ve imana dair) hükümleri kavi (kuvvetli) ve sâbit kılmakla meleke haline getiren ancak ibâdettir. Evet, Allah’ın emirlerini yapmaktan ve nehiyelerinden (yasaklarından) sakınmaktan ibaret olan ibadetle, vicdâni ve akli olan imâni hükümler terbiye ve takviye edilmezse, **eserleri ve tesirleri zayıf kalır**. Bu hâle âlem-i İslam’ın hâl-i hazırdaki (şimdiki) vaziyeti şâhiddir.

Ve keza, ibadet dünya ve âhîret saadetlerine vesile olduğu gibi, maaş ve maâde, yani dünya ve âhîret işlerini tanzime sebebidir ve şahsi ve nev’i kemâlâta (ferdin ve insanlığın olgunlaşmasına) vasıta ve Hâlık ile abd (yaratıcı ile kul) arasında

pek yüksek ve şerefli bir râbıtaadır (bağdır).” (İşârâtü'l-İcâz)

Zahid Kotku Hz.leri de ibadetsizlik neticesinde imanın gitgide zayıflayacağını ve dolayısıyla âhirete imansız gitme tehlikesi olduğunu belirterek: “İbadet kalkınca müslümanlık zayıflar ve bir gün bakarsın ki ne din kalmış ne de iman. Allah korusun!” demektedir. (H. Nasihatler 1, s. 247)

İşte bütün bu hususlar aşağıdaki hadis-i şerifte en veciz şekilde ifade buyurulmuştur:

“İman ve amel iki arkadaştır. Her biri ancak diğeriyle ayakta durur.” (Câmiü's-Sağîr, 3105)

6- İMANIN ARTMASI ve EKSİLMESİ KONUSU

Mezheb imamımız (ameli) olan İmam-ı Âzam Ebu Hanife Hz.lerine göre imanda artma veya eksilme olmaz. Çünkü iman keyfiyet (nitelik) ve kemmiyet (nicelik) bakımından bir bütündür, parçalanması mümkün değildir ki, azlık veya çoklukla vasıflanmış olsun. Bu bakımdan İmam-ı Âzam, “erkan ile amel”i imanın rüknü saymamış, imanda bir kemâl tecellisi şeklinde tesbit etmiştir. Dolayısıyla İmam Âzam’a göre, Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde geçen “artma ve eksilme” ifadeleri iman hakikatına ait olmayıp, kemâline aittir. Bir müminin imanı çeşitli ibadetlerle, sevaplarla, din ilmine olan vukufu ile berraklık ve kuvvet kazanacağı gibi, ibadetsizlikle, çeşitli günahlarla, dini konudaki cehaleti, vb sebeplerle berraklığını ve kemâlini kaybedebilir. Lâkin kemâlini kaybetmek, imanı tümünden yitirip imansız olmak anlamında değildir. Birçok hadis-i şerifte geçen “efdal-ül-iman = imanın en üstünü” ifadesini İslam âlimleri, iman kemâl bulması olarak açıklamışlardır. Misal olarak, bir hadis-i şerifte:

“İmanın zirvesi şu dört haslettir: Allah’ın hükmüne karşı sabretmek, kadere rızâ göstermek, tevekkülde samimi olmak, Rabbe teslim olmak.” (Ebu Derdâ radiyallâhu anh’tan, Câmiü’s-Sağır, No 4320)

buyurulmuştur. Bu hadis-i şeriften anlaşılacağı üzere sabır, rızâ, tevekkül ve teslimiyet vasıflarına hâiz olan bir müslümanın tam ve kâmil bir imanı vardır, yoksa bu vasıfları olmayan bir müslümanın imanı yoktur, demek değildir.

İmam Âzam’ın Fıkh-ı Ekber isimli eserinde şu ifadeler yer almaktadır:

“İman tasdik ve ikrardır. Yer ve gök ehlinin imanı, iman edilmesi gerekli hususlar/esaslar cihetinden artmaz ve eksilmez fakat yakın ve tasdik (gücü) açısından artıp eksilebilir. Müminler iman ve tevhidde birbirlerinden üstündürler.” Müellif, müminlerin imanıyla Hz. Peygamber’in veya Cebrâil aleyhimüsselam’ın imanını mukayese ederken bu açıyı göz önünde bulundurmıştır. Aksi takdirde sıradan bir müminin imanını, her bakımdan Cebrâil a.s.salam’ın veya Hz. Peygamber’in imanına denk kabul etmek mümkün değildir. Nitekim bu farkı ortaya çıkaran İmam-ı Muhammed’in sözü pek manidardır: “İmanım Cebrâil’in imanı gibidir demeyi hoş bulmuyorum fakat Cebrâil’in iman ettiği şeylere ben de iman ettim, diyebilirim.” Keza birçok müfessir de, ör. Fetih Sûresi 4’üncü âyetinde geçen **“imanları artsın diye”** ifadesindeki iman kelimesini (yakın) olarak tefsir etmişlerdir. Nitekim hadis-i şerifte de **“yakın, imandır”** buyurulmuştur. (Râmuz 2632. Yakın, şeksiz şüphesiz iman demektir.)

İmam-ı Azam hazretlerinin bu konuda ileri sürdüğü diğer bir görüş ise imanın artmasının ancak (onun zıddı olan) küfrün azalması ile; imanın eksilmesin de küfrün artması ile düşünülebileceğidir. Bu ikisi ise bir şahısta olamaz, çünkü bir kişi ya mümindir veya kâfirdir; yani bir kişi hem mümin hem de kâfir olamaz. Mümin

gerçekten mümindir, kâfir de gerçekten kâfirdir. Müminin imanında şek şüphe olmadığı gibi, kâfirin de küfründe şek şüphe olmaz. Çünkü Cenâb-ı Hak:

“İşte bunlar gerçek müminlerdir.” (Enfâl, 74) ve,

“İşte bunlar gerçek kâfirlerdir.” (Nisa 150-151)

buyurmuştur.

İtikat mezhebi imamımız olan İmam-ı Muhammed Mâtürîdî'ye göre de iman da artma ve eksilme olmaz çünkü iman ikrar (kabul etmek) ve tasdikten ibaret olup bunlar artan ve eksilen şeyler değildir. Kur'ân ve hadislerde geçen artma ifadelerini, İmam-ı Mâtürîdî imanın “vukufu ve nurlu olması bakımından” diye açıklamaktadır. (İmam Mâtürîdî'nin Akâid Risalesi)

Yine, büyük din âlimlerinden İmam Nesefi şöyle buyurmaktadır:

“İmanın artması - eksilmesi yoktur. Ameller kendi bünyesinde günden güne artış gösterir (veya eksilebilir). İman ise (hakikatı ve mahiyeti itibariyle) ne artar ne de eksilir.” (Akâid-i Nesefi şerhi)

İmam Rabbani Hz.leri ise Mektubât'ında, İmam-ı Azam'dan naklen şöyle demektedir:

“İman, artma ve eksilmeyi kabul etmez. Zira iman kalben tasdik, kalbin yakınından ve onun iz'ânından (kavrayış, tasdik) ibarettir. Onun için onda artma ve eksilme olmaz. Ancak imanın kemâli taat ve hasenâta göredir. Avam müminlerin imanı ile peygamberlerin imanı gibi olamaz. Zira onların imanı, kemâl zirvesine ulaşmıştır. Bu da taatleri sebebiyledir.” (380'inci Mektup)

M. Zahid Kotku ise bu hususu “âyetler nüzul ettikçe, indikçe, onlara iman “imanın artması” olarak tavsif edilmiş; Kur'ân tamam olduktan sonra bu ziyadelik olamayacağından artık imanın ziyadesi, artması imanın kuvvet kazanmasından dolayıdır” şeklinde izah etmektedir. (a.g.e.)

Kısacası, itikâdi konularda mezheb imamımız olan İmam-ı Mâtürîdî ile, ameli konularda mezheb imamımız olan İmam-ı Âzam Ebu Hanife'nin ve diğer ehl-i sünnet âlimlerinin büyük çoğunluğunun bu konudaki görüşleri aynıdır. Dolayısıyla, bizler de bunu böylece kabul ederiz.

7- İMAN ve İNKAR BAKIMINDAN İNSANLAR

İman yönünden insanlar üç kısımdır:

A) Mümin: Allah'a, yâni O'nun varlığına, birliğine, tek yaratıcı olduğuna; eşi, benzeri, dengi olmadığına, bütün kâmil sıfatlarla vasıflandığına ve her türlü noksan sıfatlardan münezzehe olduğuna ve Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'in Allah tarafından gönderilen hak peygamber olduğuna inanan, dolayısıyla onun Allah tarafından getirip bildirdiği her şeyin doğru olduğunu yürekten tasdik eden ve bu imanını dili ile söyleyen kimsedir. Daha kısa bir tanımlama ile mümin, İslam dininde kesin delillerle sabit olup "Zarurât-ı Diniyye" olarak isimlendirilen esasları ve hükümleri kalp ile tasdik edip kabullenen kişidir.

B) Kâfir: Küfür, imanın zıddı olup "Allah'ı ve Peygamberi (s.a.v.) inkâr etmeye ve yalanlamaya" denir. Kâfir, İslam'ın iman esaslarını kabul etmeyen, yani Allah'a ve Hazret-i Peygambere (s.a.v.) inanmayan kimsedir.

Başka bir ifade ile, İslam'ın iman ve itikad esaslarını gerçekten kabul ve tasdik edenler, gerçekten mümin ve müslümandır.

Bu esasları kabul etmeyenler, yani Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed aleyhisselâm'ın peygamberliğine inanmayanlara kâfir denir. (A. H. Akseki)

Küfrün birçok çeşidi vardır. Mesela tabiatçılar, bunlar kâinatı yoktan var edenin Allah-u Teâlâ

olduğunu inkâr edip, “bütün mahlûkat zaman içinde kendi kendine var oldu” diyenlerdir. Bir başka kısım ise kâinatın Allah c.c. tarafından yaratıldığını ve O’nun bir olduğunu kabul etmekle beraber, peygamberlik müessesesini ve onların tebliğ ettikleri şer’i hükümlerin hepsini veya birini inkâr eden kimselerdir. Veya ehl-i kitap olarak isimlendirilen yahudi ve hristiyanlar. Bunlar da hem Allah-u Teâlâ’nın birliğinde ve sıfatlarındaki yanlış itikadlarından (teslis inancı, vb) dolayı, hem de O’nun gönderdiği son peygamberi - Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem’i inkâr ettikleri için küfre düşerler.

C) Münâfık: Allah’a ve peygamberine inandığını söyleyip mümin olarak görüldüğü halde kalbiyle inanmayan kimsedir. Bakara Sûresi 8’inci âyetindeki münafık tanımı bu şekildedir. Kur’ân-ı Kerîm’in ikinci Sûresi olan Bakara Sûresi’nin başından 27’inci âyete kadar olan bölümünde bu üç kısım insan beyan buyurulmaktadır.

Bütün insanlar inanç bakımından bu üç grubun içindedir. Kur’ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerde belirtilen açık hükümlere göre, kâfir ve münafıkların ebedi mekânları cehennem olacaktır. Müminler ise günahları gereği cehenneme düşseler bile, cezalarını çektikten sonra oradan çıkartılıp Cennete alınacaklardır.

Bazı ilmihallerde bu tanımlara ilaveten “**Müşrik**” tanımı da verilmektedir. Şirk, tevhid’in zıddı olup “**ortaklık**” demektir. Müşrik, Allah’a eş koşan, zat, sıfat ve fiillerinde Allah’ın ortağı, benzeri olduğunu inanan kimseye denir. Şirk’in birçok çeşitleri vardır. Örneğin, hristiyanlar Allah’ın üç unsurdan (Baba - Oğul - Ruhü’l-Kudüs) oluştuğunu ve Hz. İsa’nın da O’nun oğlu olduğunu söyleyerek açık bir şekilde şirk düşerler. Tabiatpereset olmak, yani bu âlemde herşeyin kendiliğinden olduğunu

söylemek, başka bir şirk çeşididir. Müşrik, bu tür bâtil inançları sebebiyle küfre düştüğü için, kâfir sınıfında mütalaa edilir.

8- İMANIN FAYDALARI

“Allah iman edenlerin velisidir, onları zulûmattan (karanlıklardan) nûr’a (aydınlığa) çıkarır. İnkâr edenlerin dostları ise tâğuttur. Onları nûrdan zulûmata çeker.” (Bakara Sûresi, âyet 257)

Bu âyet-i celîlede Allah-u Zül-celâl Tekaddes hazretleri kendisinin iman edenlerin velisi olduğunu beyan buyurmaktadır. Veli; kişiden ayrılmayıp sevgi ve yardımıyla onunla bereber olan hakiki dost ve gerçek yardımcı, demektir. Allah-u Teâlâ bir kişinin dostu ve yardımcısı olursa, o kişi için bundan daha büyük bir devlet, izzet, şeref, üstünlük, yakınlık, mevki, vb düşünülebilir mi? Artık o kişinin başka bir şeye ihtiyacı kalır mı? Elbette ki yoktur ve olamaz. İşte o zaman Allah-u Teâlâ o kişiyi her çeşit karanlıklardan kurtarır ve aydınlıklara çıkarır. Ona yardım eder, sıkıntıları, darlıkları kaldırır, ferahlık verir, hidayet eder, hayırlı işlere muvaffak kılar. Artık o kişinin hem dünyası, hem âhireti aydınlıklar içindedir. O, kurtulanlardan olmuştur, ebedi saadet o kişiyi beklemektedir...

Bütün müfessirler bu âyet-i celîlede geçen karanlıklardan, küfür (inkâr), nûr’dan da iman kasedildiği görüşünde birleşmişlerdir. Tağut ise (tuğyân) kipinden bir cins isimdir. İsyankâr, çok azan, azdıran demektir. Allah’a karşı azan, başkalarını da azdıran herşey tağut kapsamındadır. Ünlü dilbilimci Râgıb’a göre: “Haddini aşan her şeye ve Allah’la birlikte kulluk edilen her varlığa tâğut denir”. Dolayısıyla nefis, şeytan, şeytanlaşmış

insanlar, kendilerini tanrı yerine koyan ve insanları yanlış yollara sevk eden azgın kişiler, hak yoldan sapmış önderler, bunların hepsini “tağut” tanımı altında toplamak mümkündür. Nefse, şeytana, tağuta uyanlar yanlışlardan kurtulamazlar; hayatları endişeler, korkular, vehimler içinde geçer; ne dünyada, ne de âhirette rahat yüzü göremezler. Çünkü onlar iman nûrunu bırakıp, küfür karanlıklarını seçmişlerdir.

Fâtır sûre-i celilesinde ise Allah-u Teâlâ:

“Kör ile gören, karanlıklarla aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz. Dirilerle ölüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah dilediğine işittirir. Sen kabirdekilere işittiremezsin.” (Fâtır Sûresi, 19 ilâ 22’inci âyetler)

buyurarak müminleri gören, duyan, hayat sahibi ve aydınlıklar içinde olan bir kimseye; inanmayanları yani kâfirleri ise görmeyen, duymayan, karanlıklar içinde kalmış, ölmüş bir kişiye benzetmektedir. Kâfir’in basireti yoktur. O küfür, şirk, isyan, cehâlet, nankörlük, hevâ ve heveslerini put edinme ve günah karanlıkları içindedir; böyle yanlışlıklar içinde ömrünü tüketip hebâ eder. Mümin ise tevhid, ihlas, ilim, tâat ve marifet nurları içindedir. Nereye yürüyüp gitse, gönlündeki iman nûru önünü aydınlatır, yolunu şaşırılmaz...

Dikkati çeken başka bir husus, bu âyetlerde “karanlıklar”ın çoğul olarak, “aydınlık”ın ise tekil olarak zikredilmesidir. Müfessirler bunun sebebi olarak sapıklık ve küfür yollarının pek çok olmasını, buna mukabil hidayet yolunun ise tek olmasını göstermektedirler. O yol da tek hak din olan İslam’ın gösterdiği yoldur. Yolu belirsiz ve karışık olduğu için küfre “zulmet”; yolu açık ve belli olduğu için İslam’a “Nûr” denmiştir (Rûhu’l-Beyân, 2, s. 499)

Bediüzzaman Said Nursi, “Sözler” isimli eseri, 23’üncü Söz’de imanın faydalarını gayet güzel bir

şekilde açıklamaktadır. Bunların bir kısmını kısaca özetliyoruz:

- **“İman, insanı insan eder; belki insanı sultan eder.** Öyle ise, insanın vazife-i asliyesi (asıl vazifesi) iman ve duadır. Küfür, insanı gayet âciz bir canavar hayvan eder...

İnsanın vazife-i fitriyesi, taalümlle tekemmüldür, dua ile ubudiyettir. (İnsanın yaratılıştan gelen vazifesi, bu âleme niye gönderildiğini öğrenmek ve Allah'ın gösterdiği yoldan giderek olgunlaşmak, kemâl kazanmaktır. Dua ile kulluk yapmaktır.)

Yani, “Kimin merhametiyle böyle hakîmâne (hikmetli bir şekilde) idare olunuyorum? Kimin keremiyle (lütuf ve ihsanıyla) böyle müşfikane terbiye olunuyorum? Nasıl birisinin lütuflarıyla böyle nazeninâne besleniyorum ve idare ediliyorum?” bilmektir. Ve binden ancak birine eli yetiemediği hâcâtına (ihtiyaçlarına) dair Kadiü'l-Hâcât'a (bütün ihtiyaçları yerine getiren Allah'a) lisan-ı acz ve fakr ve ile yalvarmaktır, ve istemek ve dua etmektir. Yani aczin ve fakrın cenahlarıyla (kanatlarıyla) makam-ı âlâ-i ubudiyete (yüksek kulluk makamına) uçmaktır.

Demek ki insan bu âleme ilim ve dua vasıtasıyla tekemmül etmek (mükemmelleşmek, olgunlaşmak) için gelmiştir. Mahiyet ve istidat itibarıyla her şey ilme bağlıdır. **Ve bütün ulûm-u hakikiyenin esası ve madeni ve nûru ve ruhu, mârifetullahtır. Ve onun üssülesası da iman-ı billahtır.** (Bütün gerçek ilimlerin esası ve kaynağı - özü ve ışığı ve ruhu Allah'ı tanıma ve bilmedir. Ve onun da en sağlam esası, temeli Allah'a imandır.)

- **“İnsan nûr-u iman ile âlâ-yı illiyine (yücelerin en yücesine) çıkar, Cennete lâıyk bir kıymet alır. Ve zulmet-i küfür ile esfel-i safilin'e (küfür karanlığı ile**

aşağıların en aşağısına) düşer, cehenneme ehil olacak bir vaziyete girer...”

- “İman hem nurdur, hem kuvvettir. Evet, hakiki imanı elde eden adam, kâinata meydan okuyabilir ve imanın kuvvetine göre hâdisatın tazyikatından (olayların baskısından) kurtulabilir. “Tevekkeltü alellâh” der, sefine-i hayatta (hayat gemisinde) kemâl-i emniyetle hâdisatın dağlarvari dalgaları içinde seyran eder. Bütün ağırlıklarını Kadir-i Mutlak’ın yed-i kudretine (sonsuz güç ve kuvvet sahibi olan Allah’ın kudret eline) emanet eder, rahatla dünyadan geçer, berzahta istirahat eder, sonra saadet-i ebediyeye gitmek için cennete ulaşabilir.

Yoksa, tevekkül etmezse, dünyanın ağırlıkları uçmasına değil, belki esfel-i safiline çeker.” (“Tevekkeltü alellâh” = Allah’a tevekkül ettim, Hûd Sûresi, âyet 56)

Bediüzzaman Said Nursi, “Âsâ-yı Musa” isimli eserinde ise şöyle buyurmaktadır:

“Katiyyen bil ki, hilkatın (yaratılışın) en yüksek gayesi ve fıtratın en yüce neticesi **iman-ı billahtır** (Allah’a imandır). Ve insanîyetin en âli (yüce) mertebesi ve beşerîyetin en büyük makamı, iman-ı billah içindeki **mârifetullahtır** (Allah’ı bilmek, tanımaktır). Cin ve insanın en parlak saadeti ve en tatlı nimeti, o marifetullah içindeki **muhabbetullahtır** (Allah’ı sevmektir). Ve ruh-u beşer (insan ruhu) için en halis sürûr (neşe) ve kalb-i insan için en sâfi sevinç, o muhabbetullah içindeki lezzet-i ruhânîyedir.

Evet, bütün hakiki saadet ve hâlis sürur ve şirin nimet ve sâfi lezzet, elbette marifetullah ve muhabbetullahtadır; onlar, onsuz olamaz. Cenâb-ı Hakk’ı tanıyan ve seven, nihayetsiz saadete, nimete, envâra (nurlara), esrâra, ya bilkuvve veya bilfiil mazhardır. Onu hakiki tanımayan, sevmeyen,

nihayetsiz şekâvete (kötülöklere), âlâma (elemlere) ve evhama (vehimlere) mânen ve maddeten mübtela olur.” (Âsâ-yı Musa, Onuncu Hücet-i İmaniye, Yirminci Mektup)

Şuâlar isimli eserinde ise, Bediüzzaman **gerçek mutluluğu** şöyle tarif etmektedir:

“Mademki ölüm ölmüyor.. ve ecel gizlidir, her vakit gelebilir.. ve madem kabir kapanmıyor, kafil kafil arkasından gelenler oraya girip kayboluyorlar.. ve madem hayat-ı dünyeviye gayet süratli gidiyor.. ve madem ölüm ehl-i iman hakkında idam-ı ebediden (mutlak yokluktan) terhis tezkeresine çevrildiğini, hakikat-ı Kur’âniye ve Risale-i Nur güneş gibi göstermiş...

Ey zevk ve lezzete mübtelâ insan! Ben yetmiş yaşında binler tecrübeler ve hüccetlerle (delillerle) ve hadiselerle aynelyakin (görerek) bildim ki, hakiki zevk ve elemsiz lezzet ve kedersiz sevinç ve hayattaki saadet, yalnız imandadır ve iman hakikatleri dairesinde bulunur. Yoksa dünyevi bir lezzette çok elemler var. Bir üzüm tanesi yedirir, on tokat vurur, hayatın lezzetini kaçıır...” (14’üncü Şuâ)

Ve yine şöyle buyurmaktadır:

“Dünyadaki bu hayatımın hakiki lezzeti ve saadeti nedir?” diye yine bu “**Hasbunallah ve ni’mel vekil**” âyetine baktım, gördüm ki: Bu hayatımın en saf lezzeti ve en hâlis saadeti imandadır Yani, beni yaratan ve yaşatan bir Rabb-i Rahim’in mahlûku ve masnûu ve memlûku ve terbiye gerdesi ve nazarı altında olduğuna.. ve O’na her vakit muhtaç bulunduğuna.. ve O’nun hem Rabb’im, hem İlah’ım; hem de bana karşı gayet merhametli ve şefkatli olduğuna kat’i imanım, öyle kâfi ve vâfi ve elemsiz ve daimi bir lezzetli saadettir ki, tarif edilmez. Ve “Elhamdulillâhi alâ ni’met’il-îmân” ne kadar yerindedir diye âyetten fehmettim. (Şuâlar, Dördüncü Şuâ)

Açıklama:

- Rabb-i Rahim: Engin şefkati ve sonsuz rahmetiyle kullarını gözeten Hz. Allah.

- Masnû: Sanatlı olarak yaratılan her bir varlık.

- Memlûk: Kul, köle.

- Terbiye gerde: Yetiştirilmiş, eğitilmiş.

- Vâfi: Yeterli.

- “Elhamdulillâhi alâ ni’met’il-îmân: İman nimetini bahşeden Allah’a hamdolsun.”

- **“Hasbunallah ve ni’mel-vekîl: Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.”** (Âl-i İmrân Sûresi, âyet 173’ten)

Kısacası, iman dünyada ve âhirette insana her türlü güzellikleri bahşeder. Müminlerin dünyada ve âhirette dost ve yardımcısı Cenâb-ı Allah’tır ve **“O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.”** (Âl-i İmrân, 150) İmanın zıddı olan küfür ise hem dünyada, hem de âhirette her türlü karanlıkların, kötülüklerin, bedbahtlıkların kaynağıdır. Allah-u Teâlâ ve Tekaddes hazretleri Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyet ile Kendisini ve Resulünü inkâr edenleri asla bağışlamayacağını (ör. Tevbe, 80), Kendisine ve Resulüne karşı gelenlerin ebedi cehennemde olacaklarını (ör. Tevbe, 63) haber vermektedir. Artık kişi, bu gerçeklere göre yönünü tayin etmelidir.